

ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРИРОДИ ТА ПОРЯДКУ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ УХВАЛИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ПРО РОЗСТРОЧКУ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ СУДУ

Берестова І. Е.,

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Статтю присвячено встановленням процесуальної природи ухвали про розстрочку та відстрочку виконання рішення суду із визначенням порядку та моменту її пред'явлення.

Ключові слова: ухвала, процесуальна форма, розстрочка, відстрочка, виконавче провадження, закінчення виконавчого провадження

Ефективність правозастосовної практики виявляється на стадії виконання рішень, саме від стану якої, зрештою, забезпечується дія принципу верховенства права, визначеного ст. 8 Конституції України. Тому кожна держава, яка визнає верховенство права та пріоритет прав людини, зобов'язана забезпечити чітко та безумовне виконання судових рішень, які за своєю суттю є формою захисту прав і свобод людини [1, с. 22].

Тож ефективним буде вважатися такий захист права особи, який полягає не тільки у справедливому, неупередженому і своєчасному розгляді та вирішенні цивільної справи судом, а й у виконанні ухваленого рішення, зокрема у примусовому порядку. Невиконання судових рішень негативно відображається на авторитеті органів державної влади, держави в цілому та постійно підриває економічне зростання країни. Тому, як зазначає І. М. Зайцев, необхідною умовою ефективної судової діяльності є реальність реалізації суб'єктивного права [2, с. 104].

Разом з тим виконання судового рішення, як правило, є тривалим процесом у часі і не завжди відбувається добровільно. У випадку, якщо боржник за рішенням суду не бажає виконувати таке рішення (суб'єктивна причина), в дію включаються законні механізми. Так, відповідно до преамбули Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606-XIV (далі – Закон) визначено умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що згідно з законом підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку. При цьому порядком виконання рішення є певна послідовність вчинення виконавчих дій суб'єктами виконавчого провадження, передбачена законодавством.

Однак інколи і об'єктивні причини, як от зміна обставин чи відсутність коштів, перешкоджають особі-боржнику виконати рішення суду належним чином. Йдеться про можливість відстрочення та розстрочення виконання рішення суду, яке сьогодні відчуває чимало проблем та запитань та потребує наукової уваги стосовно напрямів їх розв'язання та вирішення.

Таким чином, *метою* даної статті виступатиме з'ясування практичних аспектів процесуальної природи ухвали про розстрочку виконання рішення господарського суду із виокремленням її специфічних ознак та порядку пред'явлення.

Процесуальна природа ухвали про розстрочку виконання рішення господарського суду.

Правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 4² ГПК); судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності, згідно з якими господарський суд повинен створювати сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, рівні умови та можливості для реалізації їхніх прав (ст. 4³ ГПК).

До виключної компетенції суду на стадії виконання рішення належить вирішення питань, пов'язаних із настанням обставин, які перешкоджають, ускладнюють або унеможливають виконання рішення, зокрема, про відстрочку, розстрочку виконання рішення, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення. Суд уповноважений в кожній ситуації на власний розсуд оцінювати підстави для зміни перебігу виконання рішення.

Спеціальна класифікація судових актів, які постановляє господарський суд, за їх здатності бути виконавчими документами у ГПК відсутня. Норми ГПК не містять загальних положень щодо видів та змісту виконавчих документів, прийняття яких віднесено до компетенції господарських судів. Фактично за винятком такої форми, як наказ господарського суду, та в інших випадках, прямо передбачених ГПК, питання надання процесуальному акту юридичної сили виконавчого документа треба здійснювати виходячи із характеру та змісту судового акта [3, с. 108, 119].

Статтею 116 ГПК встановлено, що виконання господарського суду провадиться на підставі виданого ним наказу, який є виконавчим документом.

Розстрочення виконання рішення суду може бути надано судом у двох випадках: або при ухваленні рішення або в процесі його виконання. Так, згідно із ст. 121 ГПК за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою сторони, державного виконавця, прокурора або за своєю ініціативою господарський суд, який видав виконавчий документ, у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з викликом сторін, прокурора і у виняткових випадках, залежно від обставин справи, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, ухвали, постанови, змінити спосіб та порядок їх виконання.

При цьому вказана ст. ГПК не обмежує господарський суд у строку відстрочення, розстрочення виконання рішення суду, а тому відстрочка може бути реалізована у будь-який час після набрання рішенням законної сили і до його фактичного повного виконання в межах строку пред'явлення наказу до виконання. Головним тут виступає факт пред'явлення наказу суду до виконання.

Надання наказу господарського суду виконавчої сили прямо обумовлене змістом рішення господарського суду, де чітко сформульовані конкретні способи захисту порушеного права. У резолютивній частині рішення суду вказується про присудження до стягнення грошових сум, повернення майна, зобов'язання вчинити певні дії тощо. На виконання такого рішення видається наказ. Якщо господарський спір не вирішується по суті (відкладення розгляду справ, зупинення, припинення провадження у справі, залишення позову без розгляду тощо), господарський суд виносить ухвалу (ч. 1 ст. 86 ГПК). Загалом ухвала є основною процесуальною формою (найчастіше вживаною), яка фіксує визначені законом дії учасників судового процесу.

Так, ч. 3 ст. 121 ГПК встановлено, що про відстрочку або розстрочку виконання рішення, ухвали, постанови, зміну способу та порядку їх виконання виноситься ухвала, яка може бути оскаржена у встановленому порядку. У необхідних випадках ухвала надсилається установі банку за місцезнаходженням боржника або державному виконавцю.

Викладене надає можливість стверджувати про наявність у даному випадку вже виданого наказу суду (виконавчого документа). Видання другого виконавчого документа чинним процесуальним законодавством та Законом не передбачено. Тому ухвала про розстрочку виконання рішення у даному випадку лише конкретизує порядок виконання цього рішення.

Ухвала про розстрочку та відстрочку виконання рішення виноситься після ухвалення рішення та тісно пов'язана зі змістом самого судового рішення й спрямована на створення необхідних умов для реалізації судового рішення. При цьому така ухвала не може перевіряти справу по суті, скасовувати чи суттєво змінювати ухвалені рішення. Ухвала про розстрочку та відстрочку виконання рішення уточнює зміст рішення і порядок його виконання залежно від обставин, що виникли до чи після ухвалення рішення.

Підпункти 7.1.1 та 7.1.2 постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України» від 17 жовтня 2012 р. № 9 визначають, що розстрочка означає виконання рішення частинами, встановленими господарським судом, з певним інтервалом у часі. Строки виконання кожної частини також повинні визначатись господарським судом.

Питання про розстрочку вирішується судом під час вирішення спору про задоволення позову повністю або частково, або на стадії виконання рішення суду. Проте незмінною залишається вимога ГПК, якою встановлено, що виконання рішення суду провадиться на підставі виданого наказу. ГПК прямо не регулює питання змісту наказу. Системний аналіз ст. 84, 116, 117, 119, 120 ГПК дає підстави для висновку, що зміст наказу з точністю відтворює резолютивну частину прийнятого господарським судом рішення і залишається незмінним до повного виконання чи втрати ним юридичної сили у випадках, встановлених ГПК. Тому норми Закону щодо розстрочки виконання рішення суду необхідно застосовувати у взаємозв'язку із положеннями ГПК України: постановлення ухвали про розстрочку виконання рішення можливе лише за наявності відкритого виконавчого провадження і саме щодо цього виконавчого провадження.

Отже, враховуючи такі фактори, як: стадія господарського процесу, провадження виконання рішень господарського суду на підставі наказу, зміст та характер ухвали про розстрочку, слід дійти висновку, що ухвала господарського суду про розстрочку не може бути виконавчим документом за своєю процесуальною природою та у розумінні ст. 17 Закону. Така ухвала є допоміжним процесуальним інструментом виконання рішення господарського суду, який лише уточнює порядок виконання наказу (виконавчого документа) та виданого на виконання рішення суду у певній справі.

Викладене повністю кореспондується із правовою позицією Конституційного Суду України, який у своєму рішенні від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 на підставі аналізу положень ст. 116, 121 Кодексу і ст. 36 Закону встановив, що ухвала господарського суду про розстрочку виконання рішення спрямована на забезпечення повного виконання рішення суду і відповідного судового наказу та є допоміжним процесуальним актом (документом) реагування суду на перешкоди, які унеможливають або ускладнюють виконання його рішення. Така ухвала має похідний характер від рішення суду, яким справу вирішено по суті, і є обов'язковою для державної виконавчої служби при виконанні відповідного судового наказу у межах відкритого виконавчого провадження.

Таким чином, врахувавши стадійність господарського процесу, процедуру виконання рішення господарського суду на підставі наказу, юридичну природу ухвали господарського суду про розстрочку виконання судового рішення, Конституційний Суд України дійшов висновку, що така ухвала не є підставою для відкриття нового виконавчого провадження, а підлягає виконанню у раніше відкритому на підставі судового наказу виконавчому провадженні як процесуальний акт (документ), яким лише розстрочується виконання судового рішення [4].

Відтак, ухвала про розстрочку виконання рішення має застосовуватись разом або після пред'явлення наказу суду, оскільки вказана ухвала не є за своєю суттю окремим виконавчим документом, хоч і впливає на виконання судових рішень та забезпечення відновлення захищених судом прав та інтересів осіб.

Пред'явлення ухвали про розстрочку після закінчення виконавчого провадження.

Окремою проблемою ухвал про розстрочку виконання рішень господарського суду є її пред'явлення після закінчення виконавчого провадження, а тому на цьому також слід зупинитись детальніше.

Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про державну виконавчу службу» державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснює виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб (далі – рішень) відповідно до законів України. Завданням державної виконавчої служби є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом. Стаття 2 Закону встановлює правову основу діяльності державної виконавчої служби, яку становлять Конституція України, цей Закон, інші закони та нормативно-правові акти, прийняті на їх виконання.

Відтак, органи державної виконавчої служби здійснюють свої повноваження виключно у спосіб, передбачений Конституцією України та законами, а тому закінчення виконавчого провадження має відбуватися у суворому порядку, передбаченому законом.

Аналіз ч. 1 ст. 50 Закону переконує, що закінчення виконавчого провадження породжує низку правових наслідків, серед яких є, у тому числі, зняття арешту, накладеного на майно боржника, скасування інших вжитих державним виконавцем заходів примусового виконання рішення, а також проведення інших дій, необхідних у зв'язку із завершенням виконавчого провадження. Відповідно до другого речення ч. 1 ст. 50 Закону завершене виконавче провадження не може бути розпочате знову, крім випадків, передбачених цим Законом.

У контексті ст. 50 Закону завершення виконавчого провадження є наслідком його закінчення, не оформлюється окремим процесуальним документом (достатньо лише постанови про закінчення виконавчого провадження).

Друге речення цієї статті слід розуміти у системному зв'язку із ст. 51 Закону, згідно із частиною першою якою у разі, якщо постанова державного виконавця про закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу визнана судом незаконною чи скасована начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або керівником відповідного органу державної виконавчої служби або якщо до державного виконавця надійшло рішення суду про скасування заходів до забезпечення позову, а також у разі повернення виконавчого документа з іншого відділу державної виконавчої служби виконавче провадження підлягає відновленню протягом трьох робочих днів з дня надходження рішення суду, виконавчого документа чи постанови керівника відповідного органу державної виконавчої служби, а також ситуацію, передбачену ч. 6 ст. 79 Закону стосовно особливостей виконання рішення суду щодо вселення стягувача.

Відтак, особа, яка подала до примусового виконання ухвалу господарського суду про розстрочку виконання невиконаного рішення, повинна спочатку оскаржити постанову про закінчення виконавчого провадження з метою досягнення обставин, які надають можливість відновити виконавче провадження.

Оскільки ухвала про розстрочку виконання невиконаного рішення суду у тій самій справі не є окремим виконавчим документом, а лише уточнює порядок виконання наказу суду, вона може пред'являтися до виконання за наявності відкритого виконавчого провадження за наказом господарського суду, який є виконавчим документом.

Таким чином, наявність постанови про закінчення виконавчого провадження з примусового виконання наказу господарського суду у одній і тій самій справі згідно із п. 8 ч. 1 ст. 26 Закону належить до інших передбачених законом обставин, що зумовлюють ухвалення постанови про відмову у відкритті виконавчого провадження (ч. 2 ст. 26 Закону).

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що за своєю процесуальною природою ухвала про розстрочку та відстрочку виконання рішення суду є допоміжним процесуальним інструментом виконання рішення господарського суду, який лише уточнює порядок виконання наказу (виконавчого документа) та виданого на виконання рішення суду у певній справі. Видання другого виконавчого документа чинним процесуальним законодавством та Законом не передбачено. Така ухвала вноситься після ухвалення рішення та тісно пов'язана із змістом самого судового рішення й спрямована на створення необхідних умов для реалізації судового рішення і не може перевіряти справу по суті, скасовувати чи суттєво змінювати ухвалені рішення.

Наявність постанови про закінчення виконавчого провадження з примусового виконання наказу господарського суду у одній і тій самій справі згідно із п. 8 ч. 1 ст. 26 Закону належить до інших передбачених законом обставин, що зумовлюють ухвалення постанови про відмову у відкритті виконавчого провадження (ч. 2 ст. 26 Закону).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Терехин В. А.* Судебная власть в государственно-правовом механизме обеспечения прав и свобод граждан: вопросы теории и практики: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Виктор Александрович Терехин; Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 2001. – 26 с.
2. *Зайцев И. М.* Процессуальные функции гражданского судопроизводства / Игорь Михайлович Зайцев; под ред. А. Г. Коваленко. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – С. 104 (139 с.).
3. *Кот О. В.* Судові акти в господарському процесі України. Дис.... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Кот Олександр Васильович. – К., 2011. – С. 13.

4. Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» / Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=209126>.

The article concerns research on the procedural nature of a ruling on extension and deferment of execution of decision of commercial court with establishment of order and moment of its presentation.

Стаття посвячена дослідванню процесуальної природи определения о рассрочке и отсрочке исполнения решения хозяйственного суда с установлением порядка и момента ее предъявления.

НОРМИ МОРАЛІ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Дрішлюк А. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя апеляційного суду Одеської області

Стаття присвячена дослідженню одного з джерел цивільного права України – нормам моралі.

Ключові слова: джерело права, норми моралі, закон, джерело цивільного права, етика, принципи права.

Зміна соціально-економічних умов у зв'язку з розвалом СРСР обумовила необхідність перегляду не тільки чинного на той момент законодавства, а й всієї доктрини права. Сучасні тенденції розвитку права безпосередньо стосуються його джерел і цивільного права зокрема. Разом із тим цивілістична доктрина ще не виробила єдиного підходу до системи джерел цивільного права України, який би ґрунтувався на оновленій методологічній базі, враховував сучасний рівень праворозуміння та/або його основні типи, а також останні тенденції законодавчої діяльності. При цьому традиційно спостерігається відмінність між здобутками цивілістичної думки та судовою практикою.

Кодифікаційні роботи, які завершилися із прийняттям Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), стали підсумком тривалої праці щодо створення законодавчого акта принципово нового рівня, з яким мало б відбуватися подальше реформування всього українського законодавства. На відміну від радянського періоду, коли традиційними джерелами цивільного права вважалися закон, а потім закон та підзаконні нормативні акти, тобто джерела цивільного права в більшості випадків зводилися до джерел цивільного законодавства, рівень розвитку суспільних відносин та здобутки цивілістичної науки дозволили розробникам ЦК України закріпити в якості джерел цивільного права норми міжнародних договорів, звичай, договір (ст. 6, 7, 10 ЦК України). Крім того, аналіз ЦК України дозволяє стверджувати, що його розробники визнали в якості регулятора цивільних відносин норми моралі, які, втім, не набувають характеру правових норм (наприклад, ст. 13, 203 та ін.). Відповідно, як слушно зазначалось в літературі, в сучасних умовах ми спостерігаємо зростання гуманістичного змісту права. Мораль знаходить свою об'єктивність у праві, а право стає об'єктивною мораллю [4, с. 41–44].

У цивілістичній літературі питання формально не закріплених джерел права, а також джерел права неправового характеру спеціального висвітлення не знаходило. Як виключення слід назвати монографію С. О. Погрібного [10], а також окремі курси з цивільного права [11]. При цьому як і проблема джерел цивільного права України обраний аспект проблематики свого остаточного вирішення не знайшов.

Метою статті є дослідження регуляторного потенціалу норм моралі як джерела права, їх вплив на норми права, на процес правозастосування.

Результати дослідження. Мораль – найважливіший соціальний інститут, одна з форм суспільної свідомості. Вона являє собою певну сукупність історично складних і сучасних життєвих принципів, поглядів, оцінок, переконань і заснованих на них норм поведінки, що визначають і регулюють взаємини людей, ставлення їх до суспільства, держави, сім'ї, колективу, класу, навколишньої дійсності [14, с. 327].

На думку О. Ф. Скакун, мораль – це система норм і принципів, спрямованих на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра і зла, які підтримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки [12, с. 265].

Мораль має історичний характер, і за всіх часів критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Вона охоплює майже всі сфери життя – економіку, політику, право й інші. За допомогою моралі узгоджується поведінка особистості з інтересами суспільства, долається протиріччя між ними, регулюється міжособистісне спілкування. «Золоте правило» моралі в євангельському формулюванні звучить так: «У всьому, як прагнете, щоб з вами надходили люди, так надходьте й ви з ними». У багатьох випадках правові норми формувались із моральних принципів. У ряді європейських мов саме слово «право» означає ще й «моральне право». Разом із тим поняття-терміни «право», «борг», «зобов'язання» мають різні значення в праві й моралі.